

Raewyn Connell

University of Sydney

Férfiak, maszkulinitások és társadalmi nemi alapú erőszak¹

Connell, Raewyn. 2013. „Hombres, masculinidades y violencia de género.” In Salvador Cruz Sierra (ed.) *Vida, muerte y Resistencia en Ciudad Juárez, Tijuana*. México D. F.: El Colegio de la Frontera Norte-Juan Pablos Editor, 261–280.

Bevezetés

A mexikói Ciudad Juárezben elkövetett gyilkosság-sorozat² társadalmi katasztrófa, ami nehéz kérdéseket vet fel azzal kapcsolatban, hogy miért történt, és mi ateendőbben a helyzetben. Mindkét kérdés megválaszolásához figyelembe kell vennünk egy tény, ami annyira köztudott, hogy gyakran elkerüli a figyelmünket: a gyilkosságokat túlnyomórészt férfiak követik el.

Amikor „társadalmi nemi alapú erőszakról” beszélünk, akkor általában férfiak által nők és lányok ellen elkövetett erőszakra gondolunk, ami az erőszak széles skáláját jelenti: családon belüli fizikai erőszakot, szexuális erőszakot, gyermekkel szembeni szexuális abúzust, flörtölésnek álcázott zaklatást, szexmunkásokkal szemben elkövetett erőszakot és a travesztik³ ellen elkövetett támadásokat. A nők meggyilkolása (*femicide*) a végső pontja ennek a skálának.

A társadalmi nemi alapú erőszaknak fiúk és férfiak is célpontjai, de más formában. A férfiak közötti nyilvános erőszak forrása gyakran a maszkulinitással kapcsolatos kihívás vagy félelem. Ilyen a homofób erőszak is.

¹ Köszönet Raewyn Connellnek, a Juárezért Akciócsoport tagjának, a Sydney Egyetem Professzor Emeritájának, amiért hozzájárult, hogy az eddig csak spanyol nyelven elérhető tanulmánya magyar fordításban is megjelenhessen a TNTeF-ben. Connell az írásait a www.raewynconnell.net honlapon adja közre.

² A városban az 1990-es évek óta 2016-ig eltűnt vagy meggyilkolt nő, akik holttestére a várost övező sivatagban találtak rá, számát 1500-ra becsülik. (Lásd erről: <https://www.thesun.co.uk/fabulous/4542094/the-dark-mystery-of-ciudad-juarez-in-mexico-where-1500-women-and-girls-have-been-brutally-murdered-and-dumped-in-the-desert-since-1993/>) (A ford.)

³ Dél-Amerikában használt kifejezés, közelítőleg ‘transzszexuális nő’-t jelent.

A drokartellek — hasonlóan a hadseregekhez — a maskulin szolidaritást használják üzleti célokra.

Miért maskulin a legtöbb erőszak? A pop-pszichológia szerint a férfiak természetüknél fogva agresszívek, mert a géneik erre programozzák őket. Ha ez igaz lenne, akkor a háborúk örökké tartanának — és a mindennapi élet elviselhetetlen lenne. De a tények mást mondanak. A legtöbb XY kromoszómával rendelkező ember soha senkit nem gyilkol meg! Nem a gének miatt kell tehát aggódnunk.

Nemzetközi kutatások szerint a társadalmi nemi alapú erőszak gyakorisága *társadalmi* mintázatokkal mutat kapcsolatot. A kép összetett, de a társadalmi nemi alapú erőszak alkotó eleme többek között:

- (1) A nőkkel szemben gyakorolt társadalmi megvetés. A patriarchális kultúrák a férfiakat fontosabbnak tekintik, mint a nőket, és sztereotipikus nézeteket tanítanak arról, hogy a nők mire valók, és hogyan kell viselkedniük. A nőgyűlöletnek mély, történelmi gyökerei vannak a gyarmatosításban és a vallásban, de vannak egészen újak is, például a pornográfiában;
- (2) A maskulinitás azon formájának hegemóniája, amely a hatalmat és a dominanciát hangsúlyozza; ami a feljogosítottság érzése a hatalom korlátlan gyakorlására – a családon belül és azon kívül is;
- (3) A társadalmi nemi alapú erőszakot támogató környezet. Ennek része az erőszakkal telített média, az erőszak támogatása férfi közösségekben, valamint az erőszak büntetlenül maradása.

A fentiekből adódóan, a társadalmi nemi alapú erőszak megértéséhez és leküzdéséhez meg kell értenünk a maskulinitást alakító társadalmi mintázatokat. Szerencsére vannak kutatási eredmények, amelyek segítenek ebben.

A maskulinitások megértése

A kérdés nem teljesen új. Már Octavio Paz *A magány labirintusa* című, az 50-es években megjelent tanulmányának témája volt a maskulinitás kialakulása Mexikóban a modernitás és megosztott kulturális identitás kontextusában. Ashis Nandy (1983) *The Intimate Enemy* című regényében, ami száz év európai pszichoanalitikus kutatására támaszkodik, fontos felismeréseket találunk az indiai gyarmati rendszerről és a maskulinitásokról. A szociálpszichológiának régóta létezik egy ága főként az Egyesült Államokban, amely kérdőíves skálákkal igyekszik mérni a maskulinitást/feminitást és a „férfi szerepet”.

Ugyanakkor a 80-as évektől kezdve új hullám jelent meg a társadalomkutatásban, amely átalakította a problémáról kialakult elképzeléseinket. Ez a kutatási irány a társadalmi nemek feminista szempontú elemzésének elméleti keretét változatos empirikus kutatási technikákkal kapcsolta össze. Módszerei közé tartozott az életút-interjú, a mintavételes kérdőív, az etnográfia, a társadalmi szervezetek kutatása, a diszkurzuselemzés, továbbá az írott és vizuális anyagok kutatása. Ezek a megközelítések viszonylag gyorsan összekapcsolódtak, és új képet alakítottak ki a férfiakra, a fiúkra és a maszkulinitás társadalmi konstrukcióiról (Bevezető tanulmány ehhez a területhez: Connel 2003).

Ennek a kutatási iránynak a legfontosabb eredményei a következők:

- (1) A maszkulitásnak nem egyetlen, mindenhol megtalálható mintázata van. A különböző közösségek, különböző történelmi korokban, másféleképpen hozzák létre a maszkulitást. Multikulturális társadalmakban a maszkulitásnak több megközelítése létezik. Mást jelent „férfinak lenni” a munkásosztályban, és mást a középosztályban, nem beszélve a nagyon gazdagokról és a nagyon szegényekről. Ugyanennyire fontos, hogy adott, kulturálisan meghatározott helyzetben is létezhet többféle maszkulinitás, például egy munkahelyen, egy lakókörnyéken vagy egy kortárs csoportban.
- (2) A különböző maszkulitások nem egymás mellett helyezkednek el, mint alternatív életstílusok; meghatározott viszonyban vannak egymással. Jellemzően vannak olyan maszkulitások, amelyeket jobban tisztelnek, központibb szerepet töltenek be, nagyobb tekintélyük van — ezeket a kutatók „hegemón maszkulitásnak” nevezik. Vannak társadalmilag perifériára szorult maszkulitások, például az őslakosok maszkulitásai a telepes gyarmatokon. Vannak mintaadó maszkulitások, amelyek sokak által csodált viselkedésbeli jellemzőket szimbolizálnak, például a híres sportolók által megjelenített maszkulitások. A hegemón maszkulinitás nem feltétlenül a maszkulinitás leggyakrabban előforduló formája. (Ez jól ismert az iskolai kortárs csoportokban, ahol a legbefolyásosabb fiúkat számos olyan fiú tiszteli, akinek nincs hasonló teljesítménye.)
- (3) A maszkulitások az egyén és a közösség szintjén is léteznek. A társadalmi intézményeknek jelentős szerepük van a maszkulinitás formálásában. A közösség határozza meg a maszkulitásokat a munkahelyen — ahogyan ezt a gazdasági szervezetek kutatása megmutatta — az informális csoportokban, például az utcai bandákban — ahogyan ezt a kriminológiai kutatások is feltárták. A sport szociológiai kutatása pedig arra világított rá, hogyan jön létre egy bizonyos agresszív maszkulinitás a versenyek, az edzés, továbbá a szintek és elismerések

meredeken emelkedő hierarchiájának rendszerein keresztül. Ennek a maszkulitásnak a képei óriási számban keringenek a sportot közvetítő médiában, noha a valóságban a legtöbb férfi nem felel meg a maszkulitás média által létrehozott fantáziaképeinek.

- (4) A maszkulitások az emberek cselekvése révén jönnek létre. Nem adott 'hátterei' társas életünknek, hanem alkotórészei mindennapi társas kapcsolatainknak, amelyeket ezen közben mi alakítunk, hozunk létre. Ez a felismerés új megvilágításba helyezte a bűncselekmények és a maszkulitás közötti kapcsolatot (Messerschmidt 1997). A kapcsolat nem egy bizonyos maszkulin jellemvonás bűncselekményeken keresztül való kifejeződésének eredményeként van elgondolva, hanem adott társadalmi gyakorlatnak, melynek során sokféle férfi, az elszegényedett, utcán élő fiataloktól kezdve a középosztálybeli hekkerekig, a bűncselekményeket használja fel a vágyott maszkulitások megkonstruálásához.
- (5) A maszkulitások nem rögzítettek. Az edzőtermi testépítőktől kezdve a vezetői megbeszéléseken ülő menedzsereken át az iskolai pályán játszó fiúkig a férfiak jelentős erőfeszítéseket tesznek a maszkulitások létrehozására. A maszkulitások nem egyszerű, homogén mintázatok, és a társadalmi nemek mintázataiban jelentős feszültség és változás figyelhető meg. Azt, hogy a maszkulitások képesek a változásra, abból a tényből tudjuk, hogy a különböző kultúrákban és történelmi korszakokban különböző maszkulitások léteztek. A történészek találtak ilyen múltbeli változásokat, a most végbemenő változásokat pedig olyan közvélemény-kutatásokból láthatjuk, amelyek a társadalmi nemekhez való viszonyulások generációs különbségeit vizsgálják.
- (6) A maszkulitások minden mintázata történetileg jött létre, épp ezért kétségbe vonhatók, átalakíthatók és lecserélhetők. A mindennapi életben a társadalmi nemek aktív politikája folyik. Ez néha nyilvánosan és látványosan jelenik meg, tömegrendezvényeken vagy társadalmi mozgalmakban, de gyakrabban helyi szinten és korlátozottan. Mindig történik azonban egyfajta megkérdőjelezés és változás; ami néhány esetben tudatos és megfontolt.

Ezek a kutatási eredmények számos társadalmi ügy, így például a HIV/AIDS megfékezéséért vívott küzdelem számára, relevánsak. (Mane and Aggleton 2001) Az eredmények „alkalmazásában” azonban körültekintőnek kell lennünk. A társadalomkutatás és a társadalmi aktivizmus közötti kapcsolat nem olyan, mint a fizika és a mérnöki tudományok közötti kapcsolat. A társadalomkutatás helyzetekre világít rá, de nem határozza meg a helyzetből szükségképp következő, egyetemlegesen legjobb gyakorlatokat.

Maszkulinitások és globalizáció

A kulcskérdések egyike az, hogy miként alakulnak a maszkulinitások napjaink neoliberais globalizációs kontextusában. A folyamatot azonban nem érthetjük meg, ha egyszerűen felnagyítjuk a helyi, közeli fókuszú kutatásokból kirajzolódó képet. Az etnográfia korábbi gyakorlatában elengedhetetlen volt a kisléptékű, hagyományokhoz kötött kultúra fogalma. A gyarmati társadalom azonban, ahogyan erre Georges Balandier (1955) francia szociológus fél évszázaddal ezelőtt rámutatott, válságban lévő társadalom. Következésképp, a neokoloniális társadalomban, a polgárháború, a katonai beavatkozások, a neoliberális szerkezeti kiigazítási programok által lerombolt társadalomban, vagy a tömeges szegénységgel és bevándorlással sújtott városban könnyen lehet, hogy nem találunk megállapodott normákat. Ezt állítja Néstor García Canclini (2001) is Mexikóvárosról, és érdemes ezt Ciudad Juárezzel kapcsolatban is észben tartanunk.

Ahol a társadalmi nemeknek nincs következetes rendje, ott új felismerésekre van szükség azzal kapcsolatban, milyen társadalmi nemi elrendezéseket és gyakorlatokat alakítanak ki a férfiak és a nők, milyen hiányokat töltenek ki, s ezt milyen típusú nyomások hatására teszik. Margrethe Silberschmidt (2004) tanulmánya a kelet-afrikai férfi szexualitást, erőszakot és a HIV/AIDS terjedését olyan társadalmi nemi rendként írja le, amelyet szétbomlasztott a gyarmatosítás és a gyarmatosítás utáni időszak, amelyben a férfiak általában azt gondolják, hogy nekik kell a család fejének lenni, ám az ehhez szükséges gazdasági forrásokkal jellemzően nem rendelkeznek. Ez legelemibb léteben kérdőjelezi meg a maszkulinitást, amire a férfiak reakciója gyakran azt eredményezi, hogy meredeken megnövekszik a nők HIV-vel való megfertőződésének kockázata.

A helyzetnek van egy másik oldala is. A szerkezeti kiigazítási programok és katonai beavatkozások világa egyben az intézményes hatalmak világa. A transznacionális vállalatok, a globális tőkepiacok, a multinacionális ügynökségek, a katonai nagyhatalmak erőszakszervezetei és a nemzetközi média kulcs tényezői annak a világnak, amiben élünk. Ez a kiterjesztett transznacionális intézményrendszer összefügg a társadalmi nemekkel, sőt, szorosan összefügg vele. Ezt bizonyítják többek között: a transznacionális vállalatok „fejlődő” országokbeli, exportra termelő ipari telepein a munkavállalók társadalmi nem szerinti szegregációja; a transznacionálisvállalatok vezetésének, a katonai szervezeteknek, a fegyverkereskedelemnek és az olyan nemzetközi szervezeteknek, mint a Világbank, a legfelső szintjén szinte kizárólag férfiakat találunk; a tőkepiacok kereskedő parkettjeinek és az üzleti médiának a férfi dominanciája; a nők szexualizálása a globális tömegmédiában; a szexuális célú emberkereskedelem

nemzetközivé válása; és a társadalmi nemi szegregáció a nemzetközi sportiparban. (Ezek összefoglalását lásd: Connell 2009.)

Ezek az intézmények nem reprodukálnak egyetlen, korábban valahol már létezett társadalmi nemi mintázatot sem. Nina Laurie (2005) tanulmányában, amely maszkulin identitásokat vizsgált a bolíviai „ivóvíz háborúban” Cochambaba-ban, kiemeli a neoliberais globalizációs projektek hiányos, megkérdőjelezhető természetét. Új maszkulin (és feminin) identitások jelenhetnek meg, a régiek pedig átdolgozhatók.

A neoliberais globalizációban központi szerepet kap a férfiak egy megkülönböztetett csoportja: az első világbeli vállalatok vezetői és finanszírozói. Az iparvállalatok vezetői mellett ide tartoznak a bankok, az egyéb pénzügyi vállalatok és az olyan félig állami intézmények vezetői, mint a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és a Világbank, amelyek a „bankok közösségét” képviselik a nemzetközi színtereken. Az angol-amerikai nagyvállalati döntéshozatal legfelsőbb szintjei erősen maszkulinizáltak. Kiszámú nő ugyan bekerül a vezetésbe, de csak akkor, ha „férfi módra menedzsel” (Wajcman 1998). A legfelső szinteken gyakorlatilag társadalmi nemi monopólium uralkodik. 2007-ben a *Fortune* magazin „Global 500”-as listájára felkerült vállalatok vezérigazgatóinak például 98%-a volt férfi. A legnagyobb egyéni vagyonok birtokosai a világon és a nemzetközi tőkepiacok legnagyobb spekulánsai ugyanígy, szinte kivétel nélkül férfiak.

A nemzetközi vállalati tőke világában élő menedzserek között a maszkulinitás leggyakoribb intézményesített változatának jellemzője többek között a versengésben elért teljesítményre fókuszálás és egyfajta könyörtelenség a személyes és vállalati célok elérésében. A nagy nyomás alatt végzett túlórázást nagyra értékelik, és olykor valóban nélkülözhetetlen. A személyes kapcsolatok, a kultúra, a közösség és a gyerekek jellemzően el vannak különítve a feleségek, a barátnők és a fizetett gondoskodó munkát végzők nem nyilvános, feminizált terébe. Az eredményorientált vezetői kultúra az üzleti sikert a legfőbb jóként határozza meg az egyén és a társadalom számára is. Vannak menedzserek, akik támogatják a jóléti intézkedések „biztonsági hálóját” azok számára, akik nem képesek versenyezni; mások megvetést mutatnak a társadalom „lúzerei”, illetve általában a jóléti állam és a szociális intézmények iránt.

Erős az intézményes nyomás a profitszerzésre, a vállalatbirodalmak növekedésére és a dolgozók feletti ellenőrzés fenntartására. A magasabb beosztású vezetők egy akváriumban élnek, ahol a feletteseik és riválsaik folyton vizsgálják és értékelik őket. Ha a vállalat nem éri el a kitűzött profitcél vagy túl alacsonyra tűzi ki, akkor a részvények ára lezuhan, az igazgatók fizetési bónuszai csökkennek, és a hitelezők nem adnak olcsó, a mindennapi

működéshez szükséges hiteleket. Az ilyen spirálba került vezetőket szinte biztosan kirúgják.

Az ő világukban kevés dolog utal bármilyen elvi konfliktusra ennek a munkának az értékével és az általa megkövetelt életvitellel kapcsolatban. Az „üzleti világ” és annak ideológiája zárt rendszer, amelyet nem zavarnak meg lényegesen eltérő vélemények. A vezetők között kevés az aktív vallásgyakorló, még azok között is, akik valamelyik egyházban nőttek fel. Az ideológiai változás fő hajtóereje jelenleg talán a környezeti tudatosság, de már ezt is összehangolták a menedzseri léttel, így folytatódhat a gazdasági terjeszkedés. A vezetői maskulinitásnak természetesen vannak változatai. De azoknak, akik a nagyvállalati világ csúcsára kapaszkodnak fel, a legtöbb tekintetben igazodniuk kell a nyomás alatt élő, versenyző maskulinitás hegemón mintázatához.

A társadalmi nemek ilyen dinamikája mellett könnyen belátható, hogy a globális nagyvállalati kapitalizmus miért nem fordít sok figyelmet működésének mellékhatásaira. Ezek a jónépek a 80-as évektől napjainkig nemzetközileg komoly nyomást fejtettek ki a neoliberais, piacorientált rendszerek létrehozása érdekében, gazdasági „átstrukturálást” kényszerítettek az adós országok gazdaságára, és világszerte elősegítették a piacok integrációját és a tőke (de nem az emberek) szabad mozgását.

A latin-amerikai maskulinitás-kutatók már felfigyeltek arra, milyen következményekkel jár a gazdaság neoliberais átstrukturálódása a társadalmi nemekre nézve (Viveros Vigoya 2001). Egyszerre emelkedett meg a munkanélküliség, érték véget az előző generáció által indított társadalmi integrációs mozgalmak, és koncentrált a döntéshozatal a politikai és üzleti elit egy rejtett terére. Ilyen körülmények között a munkásosztálybeli férfiak számára egyre nehezebbé vált a maskulinitás és az apaság megszokott modelljeinek megvalósítása, illetve az elismerés megszerzése a többé-kevésbé személyes részvételen alapuló, maskulinizált nyilvános térben. Közben a szociális kiadásokat visszavágták, ezért egyre több nőnek kellett belépnie a munkaerőpiacra, és valamiképp összeegyeztetnie az anyaságot és a fizetett munkát — ami akaratlanul is következményekkel járt a családon belüli hatalmi viszonyokra nézve.

Ahol ez a típusú globalizáció a maskulin tekintély vagy feljogosítottság társadalmi nemi hagyományával találkozik, a következmények rettenetesek lehetnek. Első körben sok férfi valószínűleg nem a fizikai erőhöz folyamodást, például a szexuális erőszakot vagy a nők veszélyeztetését választja. De mint eszköz, igazolhatónak tűnhet nagyszámú férfi számára, aki feljogosítva érzi magát a nők „szolgálatára” és engedelmességére, de akiknek elvágta az útját a gazdasági biztonságtól, a közösség elismerésétől és a társadalomba való beilleszkedéstől.

Ezekkel a helyzetekkel és az ezeket létrehozó hatalmi erőkkal fel lehet venni a küzdelmet. A retrovírusok elleni gyógyszerek esetében a brazil állam végül szembefordult a nagyvállalati stratégiával és megváltoztatta azt. A menedzseri maszkulinitás változhat, ahogyan eddig is változott. A mostani változat egyértelműen különbözik az ötven évvel ezelőtt meghatározó változattól. De a mai neoliberais és alulszabályozott globális üzleti világban a versenynyomás nem enyhül, és nincs sok jele annak, hogy visszatérne a fejlesztési segélyek és az osztályok közötti megegyezés ethosza, ami a 80-as évek előtt a nyugati uralkodó osztályban elfogadott volt.

Az erőszakról és a változásról

Régóta ismert, hogy a maszkulinitás és az erőszak között van kapcsolat, és egyre több erőfeszítés történik azért, hogy ezt megértsük és megváltoztassuk (Breines, Connell and Eide 2000).

Az az elképzelés, hogy a fiúk és férfiak természetüknél fogva hajlanak az erőszakra, a kockázatvállalásra és a kényszerítő szexre, széles körben elterjedt a tömegmédiában és a köztudatban. Pedig erre nincsen tudományos bizonyíték, és az ezt támogató szakirodalom teljes egészében feltételezéseken alapul. Senki sem fedezte fel a szexuális erőszak génjét. Nem is fogja soha: ilyesmi nem létezik. Az emberi test és a társadalmi nemek, illetve a szexualitás társadalmi valósága között nincsenek ilyen egyszerű, determinisztikus kapcsolatok.

Bár a legtöbb ember, aki erőszakot követ el, férfi, a legtöbb férfi nem erőszakos abban az értelemben, hogy nem erőszakol meg, nem öl meg, nem ver meg embereket. A maszkulinitások közötti különbségtevés alapvető ebben a kérdésben. Mégis, miközben az erőszakos cselekedeteket kisszámú férfi követi el, ők gyakran alapozzák tetteiket a társadalmi nemekre vonatkozó, *széles körben elterjedt* megközelítésekre és gyakorlatokra. A házasságon belüli erőszakot például széles körben legitimálja az az elvi meggyőződés, hogy a család feje a férfi, és a feleségnek kötelezettségei vannak a férjével szemben. Három indiai tartományban végzett közvélemény-kutatás szerint a férfiak széles körben elfogadják, hogy a férjnek joga van felügyelni a felesége viselkedését és szükség esetén „megnevelni” őt (Duvvury et al. 2002).

A fiúk és férfiak elkövetői és célpontjai is az erőszaknak. Az ausztrál statisztikák szerint a súlyos testi sértéseket főként férfiak követik el, de az áldozatok 90%-a is férfi; az ausztráliai börtönök elítélteinek 94%-a is férfi (köztük az őslakosok felháborítóan felülreprezentáltak). Egy részletes német kutatás szerint a férfiak nagy többségének még Németországban, ebben a gazdag és békés országban is vannak emlékei erőszakos eseményekről a

gyerekkorából és a fiatalkorából, és meglepően sok esetben a felnőttkorából is (Jungnitz et al. 2004).

Mindezek alapján valószínű, hogy a férfiak gyakrabban hozzá vannak szokva az erőszakhoz, mint a nők. A hozzászoktatás már korán elkezdődhet, tekintve, hogy a társadalom messzemenően helyesel olyan sportágakat, amelyekben — ahogy Michael Messner (2007) kifejezően megfogalmazta — „fegyvernek tekintik a testet”. A kereskedelmi tévécsatornák sportközvetítéseiben, amelyeket szegénységben élő fiúk és férfiak óriási tömege követ, a fizikai erő, az ügyesség és az eltökéltség révén egymást legyőző testek adják az izgalmas látványosságot, és ezt világszerte elismerésre méltónak tartják. Az „akciófilm” — vagyis az erőszak dicsőítése — globális iparág, amely nyíltan a fiúk és a fiatal férfiak fogyasztói csoportját célozza.

A látványosság mögött a fizikai kényszerítés súlyosan maszkulinizált rendszere áll. Ennek része többek között a hadsereg, a rendőrség és az állami büntetés-végrehajtási rendszerek, a határőrség, a titkosszolgálatok, a szerződéses fegyveres erők (amilyenek az Egyesült Államok szerződéses katonái Irakban), továbbá a fegyvergyártás és a kapcsolódó iparágak a hozzájuk tartozó kutatási, gyártási és értékesítési kapacitásokkal. Csak a hivatalos fegyveres erőknek húszmillió tagja van a világon. A tudományos kutatások szerint a katonai kiképzéssel kapcsolatos gyakorlatok és identitások konzervatív társadalmi nemi ideológiát mutatnak, és ez senkit nem lep meg. A világ bizonyos részein a rendőrség és a katonaság követi az egyenlő foglalkoztatás szabályait, és nőket is felvesz. Ennek hatása azonban az állami szektorban még elhanyagolható, a piaci szektorban pedig szinte észrevehetetlen.

Ez utóbbi jelenségek mögött is az államok és a gazdasági rendszerek által kifejlesztett strukturális erőszak áll, amely olyan következményeket kényszerít a szegénységben élő emberekre, amelyeket a gazdagok sosem tűrnének el. Ez egy hatalmas kutatási terület, amelyre csak utalni tudok, idézve egy nemrég megjelent nagyszerű kutatást, ami a férfiakat és az egészségügyi szolgáltatásokat vizsgálta Oaxacában (Gutmann 2007). Napjaink neoliberais rendszerében, amely a tehetős emberek számára hozzáférhető magánegészségügyi szolgáltatásokat részesíti előnyben, az állami egészségügyi szolgáltatások alulfinanszírozottak, és ez a retrovírusok elleni kezelések kínálatát a kezelést igénylő embereknek csak egy szűk csoportjára korlátozza, többnyire férfiakra. Ez kegyetlen prioritizálási rendszert hozott létre, amelyben az egészségügyi dolgozóknak kell kiválasztaniuk a győzteseket és a veszteseket. Ebben a szektorban az állami szexuális egészségügyi intézmények gyakorlatilag láthatatlanok.

Ez visszavezet minket a nagyvállalatok, a neoliberális állam és az államközi szervezetek hatalmi elrendeződéséhez. Az állami ranglétra legfelső

fokai, beleértve a katonaságot és a rendőrséget, egyre inkább emlékeztetnek a cégek vezetői szintjeire. Tény, hogy a forradalmak és függetlenségi harcok után a férfiak uralma nagyon gyakran újra termelődik, vagy újfajta konfigurációban jön létre, ami ismert probléma a társadalmi változást célzó stratégiák számára. A neoliberalis korszakban egy további problémával kell szembenéznünk: vagy a „liberalizációt” vagy a „demokráciába való átmenetet” követő piacorientált férfiuralmak létrejöttével.

A huszadik század elején az erőszakkal járó forradalmak mítosza legalább az egyenlőség utópiájának eszméjére támaszkodott. A huszonegyedik század elején ez az utópia gyakorlatilag halottnak tűnik. Nehéz úgy látni, hogy egy igazságos, békés és egyenlő társadalomhoz vezetne a kongói háború, a kolumbiai polgárháború, a palesztinai konfliktus, vagy akár az ellenállás az Egyesült Államok afganisztáni jelenlétével, vagy Csecsenföld orosz ellenőrzésével szemben. Martín Hopenhayn (2001) chilei szociológus, mélyreható elemzésében a szociális gondolatról a neoliberalis korban, azt veti fel, hogy a társadalmi reformok céljainak mérséklése és a változáshoz fűzött utópikus célok elengedése talán elkerülhetetlen.

Mégis, ahogy Hopenhayn maga mondja, a szegénységgel kapcsolatos kérdéseket nem veszíthetjük szem elől. A fenti érvek alapján nem veszíthetjük szem elől az erőszak strukturális forrásait, továbbá a gazdagok és hatalmasok globális szerepét. Jelen pillanatban talán a kisléptékű, elérhető változásokra kell koncentrálnunk, ahogy ezt a maszkulinitásról és erőszakról szóló legtöbb gyakorlati munka teszi (Sideris 2005; Ravindra et al. 2007), de keresnünk kell azokat a társadalmi reformokat, amelyek a rendszerszintű változásra irányuló trendeket indíthatnak el.

Ciudad Juárezről

Egy olyan helyzetben, ahol a maszkulinitásról szóló kulturális üzenetek a tekintélyelvűséget és a hatalmat hangsúlyozzák, de ahol a bevándorlás, a gazdasági változás és a nők társadalmi küzdelmei földrengésszerűen megváltoztatták a társadalmi nemek rendjét, ott az erőszak a maszkulinitás *megteremtésének* eszközeként jelenhet meg. Módot adhat a férfilet kereteinek meghatározására, a hatalom kifejezésére, az elme és a test keménységének bizonyítására — és néha a megélhetés biztosítására. Biztos, hogy ez beszűkült és mérgező formája a maszkulinitásnak, de domináns lehet a férfiként-létezés más módjaival szemben.

Mi indítja el ezt a maszkulinitás-stratégiát? A társadalmi nemi alapú erőszak gyakran kísérőjelensége többek között a társadalmi feszültségeknek, a kulturális lázadásnak, és a gazdasági szűkösségnek. Ezek a lehetséges gyilkosok kínálatát és a célpontok sebezhetőségét is befolyásolják.

Ciudad Juárez számára a neoliberális globalizáció, illetve ennek helyi formája, a NAFTA⁴ a *maquiladora*-alapú gazdaság⁵ felemelkedését jelentette. Mexikó más részeiből nagy számban vándoroltak ide szegény, munkát kereső emberek, és kifejezetten női munkásokra lett szükség az új iparágak némelyikében. Fiatal férfiak maradtak munka nélkül, a város gyorsan, rossz infrastruktúra mellett növekedett, beleértve ebbe az elfogadható közlekedés hiányát, a szűkös szociális szolgáltatásokat, továbbá a korlátozottan működő és gyakran korrupt rendőrséget.

És itt van a Határ, a fal, az amerikai katonaság, rendőrség és börtönrendszer által elkövetett erőszak, amit kifelé, Mexikó felé fordítottak, és most felpörgettek, mint a „nemzethatár biztonságának” (Homeland Security) kérdését. A NAFTA nem távolította el a határt! A faltól északra hatalmas gazdagság van, és hatalmas kereslet az élvezetre és kikapcsolódásra, ami óriási növekedéshez vezetett a szex- és a drogkereskedelemben. Ráadásul az állam tiltja a drogokat, és elindította a „Drogok elleni háborút”, ami a masszív kereslettel találkozva örülten kifizetődővé tette a drogkereskedelmet. A *narcotráficóval*⁶ foglalkozó, felfegyverzett, félig illegálisan dolgozó cégek — ahogyan máshol a paramilitáris szervezetek — szervezeti háttérrel nyújtanak az erőszakos maszkulinitások fennmaradásához.

Mit lehet tenni, hogy megállítsuk a nők meggyilkolását és a drogkereskedelem körüli erőszakot? Sok mindent már most megtesznek például azok a női csoportok, akik megtörték a csendet, és tiltakoztak a büntetlenség ellen – és ezzel megváltoztatták az erőszak körüli politikai és kulturális összefüggéseket.

Ha az érvelésem helyes, akkor a stratégiának fontos része kell legyen a maszkulinitással kapcsolatos kérdéseken való munka. Fontos fellépni a zsákutcába vezető, mérgező maszkulinitással szemben; segíteni a fiataloknak jobb utakat találni a férfivá válásra.

Korábban hangsúlyoztam, hogy nemzetközi kutatások bizonyítékai szerint a maszkulinitások és a férfiak társadalmi nemi gyakorlatai megváltozhatnak. A maszkulinitás új modelljei jelennek meg a mexikói társadalomban és több más országban is (lásd a cikk alatti honlapok listáját a Mellékletben). Ezeknek része az egyenlőbb viszony a nőekkel, a férfiak nagyobb részvétele a gyermekekről való gondoskodásban, és az elfordulás az erőszaktól. Ezeket a modelleket támogatni és ünnepelni kell. Ahhoz, hogy elterjedjenek, társadalmi reformokra van szükség, amelyek elfogadható

⁴ NAFTA: North American Trade Agreement; Észak Amerikai Kereskedelmi Egyezmény. (A ford.)

⁵ Spanyol eredetű szó az exportra termelő, vámszabad területen létesített, különleges gazdasági övezet megnevezésére. (A ford.)

⁶ Spanyol szó a drogkereskedelem megnevezésére. (A ford.)

megélhetést tesznek lehetővé a fiatal férfiak és nők számára a kizsákmányolás és erőszak kultúráján kívül.

Mivel a Ciudad Juárezi helyzet létrejöttében a globális gazdasági változás és globális hatalmak játszottak közre, helyénvaló a globális szintű cselekvés a megváltoztatásában is. Mexikói aktivisták nemzetközi támogatást kértek a nők meggyilkolása elleni küzdelemhez, és igazuk volt. A Sydney Juárezért Akciócsoport (Sydney Action for Juarez) egyike az erre adott válaszoknak. Szolidaritást tudunk nyújtani, és segítséget a változásért való politikai nyomásgyakorlásban. Részt tudunk venni és részt is veszünk a béke kultúrájának létrehozásában, amelyben az erőszaknak és a félelemnek nincs helye.

Hudy Róbert fordítása

Melléklet

Néhány hasznos honlap férfiak által végzett társadalmi nemi egyenlőségi munkáról és aktivizmusról:

- www.eme.cl (Masculinidades y Equidad de Género, Chile)
- gendes.org.mx (Género y desarrollo, México)
- nomas.org (National Organization of Men Against Sexism, USA)
- www.genderjustice.org.za (Sonke Gender Justice Network, South Africa)
- www.whiteribbon.ca/international (White Ribbon Campaign)
- menengage.org (MenEngage global network)

Egy új, spanyol nyelvű, online tudományos folyóirat:

- *Masculinidades y cambio social*: hipatiapress.com/hpijournals/index.php/mcs

Link a Sydney Juárezért Akciócsoporthoz:

- <https://www.facebook.com/sydneyactionforjuarez>

Felhasznált irodalom

Balandier, Georges. 1970 [1955]. *The Sociology of Black Africa: Social Dynamics in Central Africa*. London: André Deutsch.

- Breines, Ingeborg, Raewyn Connell és Ingrid Eide (eds). 2000. *Male Roles, Masculinities and Violence: A Culture of Peace Perspective*. Paris: UNESCO Publishing.
- Connell, Raewyn. 2003. *Masculinidades*. Ciudad Mexico: Programa Universitario de Estudios de Género-Universidad Nacional Autónoma de México.
- Connell, Raewyn. 2009. *Gender: In World Perspective*. Cambridge: Polity Press.
- Duvvury, Nata (et al). 2002. *Men, Masculinity and Domestic Violence in India: Summary Report of Four Studies*. Washington DC: International Center for Research on Women.
- García Canclini, Néstor. 2001. *Consumers and Citizens: Globalization and Multicultural Conflicts*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Gutmann, Matthew. 2007. *Fixing Men: Sex, Birth Control, and AIDS in Mexico*. Berkeley: University of California Press.
- Hopenhayn, Martín. 2001. *No Apocalypse, No Integration: Modernism and Postmodernism in Latin America*. Durham: Duke University Press.
- Jungnitz, Ludger (et al). 2004. *Violence Against Men: Men's experiences of interpersonal violence in Germany*. Bonn: Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth.
- Laurie, Nina. 2005. „Establishing Development Orthodoxy: Negotiating Masculinities in the Water Sector.” *Development and Change* 36 (3): 527–549.
- Mane, Purnima and Peter Aggleton. 2001. „Gender and HIV/AIDS: What Do Men Have to Do with It?” *Current Sociology* 49 (6): 23–37.
- Messerschmidt, James W. 1997. *Crime as Structured Action: Gender, Race, Class, and Crime in the Making*. Thousand Oaks: Sage.
- Messner, Michael A. 2007. *Out of Play: Critical Essays on Gender and Sport*. Albany: State University of New York Press.
- Nandy, Ashis. 1983. *The Intimate Enemy: Loss and Recovery of Self under Colonialism*. New Delhi: Oxford University Press.
- Paz, Octavio. 1990 [1950]. *The Labyrinth of Solitude. Enlarged edition*. London: Penguin.
- Ravindra, Rukhmini Pandharinath, Sadani Harish, S.N. Mukund and V. M. Geetali. 2007. *Breaking the Moulds: Indian Men Looking at Patriarchy Looking at Men*. New Delhi: MAVA-Purush Uvach.

- Sideris, Tina. 2005. „‘You have to change and you don’t know how!’ Contesting what it means to be a man in a rural area of South Africa.” In Graeme Reid and Liz Walker (eds). *Men Behaving Differently*. Cape Town: Double Storey Books, 111–137.
- Silberschmidt, Margrethe. 2004. „Men, male sexuality and HIV/AIDS: Reflections from studies in rural and urban East Africa.” *Transformation* 54: 42–58.
- Viveros Vigoya, Mara. 2001. „Contemporary Latin American perspectives on masculinity.” *Men and Masculinities* 3 (3): 237–260.
- Wajcman, Judy. 1999. *Managing Like a Man: Women and Men in Corporate Management*. Sydney: Allen-Unwin.